

završava proglašenjem nezavisnosti Albanije. »Taj istorijski čin — zaključuje Hadri — je rezultat oslobodilačke borbe albanskog naroda, naročito u drugoj polovini XIX i u prvoj polovini XX veka. Ostvarenju ovog istorijskog događaja objektivno je doprineo i prvi balkanski rat, kojim je uništena turska dominacija na Balkanu, a takođe i Austro-Ugarska i Italija, koje su želele da osiguraju svoj uticaj u Albaniji« (151). — Živko Avramovski prikazuje vanjskopoličku situaciju u vrijeme postanka nezavisne Albanije i ističe aspiracije vanjskih sila na oslobođenu i nezavisnu Albaniju. Osim toga iscrpno prikazuje društveno-ekonomske prilike u Albaniji nakon prvoga svjetskog rata. Upravo, zbog nepovoljnih uvjeta dotadašnjega povijesnog razvitka, ona je bila jedna od najzaostalijih zemalja u Evropi. Značajne su ocjene koje autor daje režimu Fan S. Nolia. Iz svega proizlazi da Noli nije mogao provesti svoje reforme jer nije za sobom imao kompaktnu vladu i bio osamljen, budući da ljudi koji su ga u vrijeme ustanka pomagali nisu bili zainteresirani da se reforme i provedu (164). Nolijev program je izazvao nezadovoljstvo i u Evropi, a osobito njegovo priznanje SSSR-a. To je iskoristila Pašićeva vlada, pa autor zaključuje: »Pošto se uverila (jugoslavenska vlada; Z. M.) da je međunarodno raspoloženje povoljno, odnosno da je Fan Nolijeva vlada svojom politikom priznavanja Sovjetskog Saveza i programom reformi u zemlji izazvala nepoverenje u svetu, kao da njeno obaranje ne bi izazvalo nikakve međunarodne komplikacije, Jugoslavenska vlada je pripremila albansku emigraciju na čelu sa Zoguom, i početkom decembra 1924. godine ubacila je u Albaniju« (164). Zoguov povratak na vlast, njegov politički opskurantizam, nendarodni režim i podvrgavanje čitave zemlje ekonomski, politički i kulturno Italiji i talijanskom fašizmu autor je vrlo iscrpno i dokumentirano prikazao.

Posljednja dva rada Ali Hadria, koji zaokružuju cjelinu povijesnog razvoja Albanaca u Jugoslaviji i povijesti Albanije općenito, tretiraju albansku narodnost u Kraljevini Jugoslaviji te Narodnooslobodilačku borbu i poslijeratni razvitak Albanije.

Činjenica da je zbornik »Iz istorije Albanaca«, takav kakav jest, izašao prvi put u nas govori da je postojala osjetna praznina u jugoslavenskoj historiografiji o tom predmetu. Bez obzira, hoće li se ili ne koji od stručnjaka složiti sa svim zaključcima pojedinih radova, što svakako ne znači da se ne bi moglo naći prigovora, nadopuna i čak suprotnih mišljenja, pogotovu kada znamo da je marksistička albanska historiografija koja se bavi problemom povijesnog razvoja Albanaca relativno mlada, sa još neskupljenom i nepristupačnom arhivskom građom koja je rasuta po čitavoj Evropi, ipak smatramo ispravnom tvrdnju izrečenu u uvodu — da Zbornik omogućava »svestranije i naučnije proučavanje istorije naših naroda, jer su susedni narodi bili faktor u našem istorijskom razvitku« (5).

Iako je Zbornik prvenstveno namijenjen nastavnicima, ipak treba požaliti da neki od radova, ako već nisu mogli biti snabdjeveni znanstvenim aparatom što bi im svakako podiglo vrijednost, nemaju na kraju barem popis literature.

Zef Mirdita

»PUTOVI REVOLUCIJE« 9, 1967.

Zajednički prikaz prethodnih pet svezaka »Putova revolucije« (dalje: PR), časopisa Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske (IHRPH), koji je objavljen u »Historijskom zborniku«,¹ valja nadopuniti prikazom šestog (i posljednjeg) sveska PR V, 1967, br. 9 (izašao iz štampe na početku 1968).

¹ PR 1—2, 1963; 3—4, 1964, 5, 1965; 6 i 7—8, 1966, HZ XIX—XX/1966—67, 606—617.

Taj je svezak pripremio novi urednik (Zlatko Čepo) i urednički odbor. Zadržan je dotadašnji izgled časopisa, uz neka tehnička pojednostavljenja, i rubrike (uz manje izmjene). Štampanje znanstvenog aparata jednih priloga »ispod crte«, a drugih iz osnovnog teksta treba ocijeniti kao loše rješenje u tehničkom uređivanju tog sveska.

Osnovno obilježje sadržaju daju i u tom svesku prilozi stalnih suradnika Instituta, ali su zastupani i drugi autori.

Raznovrstan niz ranije objavljenih priloga o razdoblju do 1918.² dopunjen je prilogom građi što ga je priredila dr Miroslava Despot (Nekoliko dokumenata o štrajkovima stolarskih radnika u tvornici Bothe i Ehrmann godine 1900 i 1902. u Zagrebu, 197—233) i većom radnjom Elze Tomac, Socijaldemokratska stranka Hrvatske i Slavonije u aneksionom razdoblju (27—83). —Spomenuti prilog građi sadrži uvodni prikaz o toku tih stolarskih štrajkova koji su sastavni dio pokreta drvodjelskih radnika, napose stolara, i općeg razvitka socijalističkog pokreta na prijelomu stoljeća. Među bilješkama treba istaći kraći historijat tog poduzeća. Slijedi 46 izvornih tekstova iz 7 zagrebačkih listova i iz spisa gradskog poglavarstva, sa dopunskim bilješkama. Taj pomno izrađeni prilog građi pruža instruktivan isječak iz povijesti strukovnih pokreta i ukazuje na složene okolnosti što ih stvara postojanje protusocijalističkih struja (frankovačke i kršćansko-socijalne) u radničkom pokretu i osjetljiv položaj pokreta u društvu. Osim toga, historiografija radničkog pokreta u Hrvatskoj do 1914. ne sadrži sistematski i iscrpan niz edicija građe,³ pa su i manji, dobro izrađeni prilozi te vrste potrebni i korisni.

Rasprava E. Tomac sadržava iscrpno razmatranje važnijih pitanja socijalne demokracije u politički burnom razdoblju hrvatske, jugoslavenske i evropske povijesti. Osnovnu izvornu podlogu pružila je socijalistička publicistika, dopunjena građanskom štampom, arhivskom građom i literaturom. Socijalna demokracija prikazana je u odnosima s hrvatskom građanskom politikom i strankama, političkom i idejnom djelatnošću austrijske i mađarske socijalne demokracije, te u svom unutarnjem idejnom i organizacionom razvitku, preko teoretskih stavova, političkih poteza i praktičnih akcija. Posebna je pažnja obraćena odnosu prema nacionalnom pitanju u Hrvatskoj; pri tom je obuhvaćen utjecaj austrijskih socijalističkih teoretičara, primjena austromarksističkih ideja na hrvatske prilike, stavovi prema jugoslavenskom pitanju u Austro-Ugarskoj i prema aneksiji Bosne i Hercegovine, suradnja s radničkim pokretom tih pokrajina, stavovi prema hrvatsko-srpskim odnosima i balkanskom pitanju. Rezultati ove rasprave mogu se ukratko sažeti kako slijedi.

Socijalistički pokret je postigao znatan uspon za vladavine Hrvatsko-srpske koalicije 1906. Pad njene vlade potaknuo je preokret u teoretskim stavovima i praktičnom djelovanju socijalista. Oni su mogli prihvatiti borbu s neustavnim režimom, jer je pokret postao jači. Budući da nisu našli pouzdanije saveznike među građanskim strankama, oni se više orijentiraju prema drugim socijalističkim strankama u Monarhiji, pa je to utjecalo na njihovu taktiku i teoretske poglede.

Istupajući samostalno socijalisti postižu prvi izborni rezultat i s 5 predstavnika (od 40) ulaze u osječko gradsko zastupstvo. Zagreb, Osijek i Šid najvažnija su središta socijalističke djelatnosti. Opredjeljujući se i protiv novog bana P. Raucha socijalisti sudjeluju u saborskim izborima 1908, na kojima je u Šidu izabran V. Korać, prvi i jedini socijalistički zastupnik u Saboru. Raspuštanje Sabora i daljnje mjere Rauchova režima još više zaoštavaju oporbenjaštvo socijalista, potičući ih na daljnje sudjelovanje u borbi za opće pravo glasa u Monarhiji. Oni smatraju da će ta demokratska tekovina omogućiti osvajanje vlasti i budući socijalistički društveni preobražaj. Na njihove poglede osobito utječe K. Kautski (njegova knjiga o

² Usp. pregled tih priloga u HZ 1966—67, 607—610.

³ Usp. prikaz »Građe o radničkom pokretu Osijeka i Slavonije 1867—1894«, sa napomenama i podacima o drugim takvim edicijama, JIČ 1968, br. 3—4, 176—179 (V. Oštrić).

Erfurtskom programu, koju je V. Korać izdao pod naslovom »Temeljna načela socijalne demokracije«, Zagreb 1906, prva je veća teoretska rasprava u hrvatskoj socijalističkoj literaturi), a i drugi njemački, austrijski i mađarski socijalistički prvaci (dosta se prevodi iz socijalističkih listova). Na taktičke poglede hrvatskih socijalista utječu pogotovu radovi austromarksista O. Bauera i K. Rennera.

Veće političko angažiranje poticalo je socijaliste da unapređuju organizaciju stranke. — Već potkraj 1906. V. Korać pokreće diskusiju o reviziji programa, ali zbog zaokupljenosti neposrednim političkim zadacima i razlika u pogledima nije do nje došlo. Neki su dokumenti stranke, doduše, imali programsko značenje (tako Proglas Glavnog odbora za izbore u veljači 1908), no prevladala je tendencija da se stavovi određuju prema situaciji, bez cjelovitog programskog usmjerenja. — Veliko se značenje pridavalo problemu organiziranja seljaštva, jer je o tome ovisila masovna podloga stranke. Pri tom se Korać orijentirao pretežno na sitne i srednje posjednike, dok je J. Demetrović imao nekih rezervi prema tim, za socijaliste nesigurnim, slojevima. Stranka radi tada na sindikalnom organiziranju poljoprivrednih radnika te političkom i zadružnom organiziranju zemljoposjednika. — U gradovima je sindikalna organizacija još uvijek obuhvaćala pretežno obrtničko radništvo, no kako je udio industrijskog radništva u ukupnoj strukturi radničke klase rastao, trebalo je organizirati i to radništvo. Legalizacija sindikata 1907. omogućavala je da se jedinstvena stranačko-sindikalna organizacija razdvoji na političku i sindikalnu. Pri tom su se pojavile izvjesne suprotnosti između organiziranog obrtničkog radništva koje se nalazilo u boljem položaju, a u pokretu je zadržalo vodeću ulogu, i industrijskog, pretežno nekvalificiranog radništva koje je zbog svoga lošijeg položaja bilo borbenije. Postepeno se stvaraju teritorijalne političke organizacije, u sastav kojih ulaze i političke sekcije u sindikatima na tom području. Stranku vodi Glavni odbor, a sindikate Međustrukovni odbor u suglasnosti s Glavnim odborom. Ipak, politički organizacioni sustav nije bio u cjelini izgrađen i težište stranke je i dalje ostalo na sindikalnim organizacijama. Prvaci stranke orijentiraju se donekle različito: V. Bukšeg se bavi pretežno sindikalnim pitanjima, V. Korać u Sidu ponajviše agitacijom i organizacijom seljaštva, S. Henč u Osijeku lokalnim problemima, J. Demetrović i krug oko »Slobodne riječi« u Zagrebu teoretskim i taktičkim pitanjima.

Međutim, najaktuelniji je problem za hrvatske socijaliste bilo nacionalno pitanje, koje su oni, u skladu s austromarksizmom, povezivali s nacionalnim problemima Monarhije. Prema tome, oni teže očuvanju Monarhije kao jedinstvenog gospodarskog prostora, no uz njen demokratski preobražaj i reorganizaciju na osnovi nacionalnih autonomija u jezičnoj i kulturnoj sferi, pa nastoje da ideje austrijskih marksista prilagode posebnim hrvatskim problemima. Tim se ponajviše bavi J. Demetrović. Hrvatske pokrajine, sjedinjene u jednu nacionalno-autonomnu jedinicu, ostvarit će, prema njima, u široj zajednici gospodarski i društveni napredak. Zbog toga oni ne podržavaju borbu protiv posljedica dualističkog sustava, za reviziju Hrvatsko-ugarske nagodbe i protiv Željezničarske pragmatike, jer žele promjenu sustava u cjelini. Međutim, osuđujući dualizam, ne dorađuju zamisao o preuređenju Monarhije. Uviđaju tek da su gospodarski problemi podloga za sve ostale. Zbog toga se njihovi pogledi prema idejama austrijskih marksista kolebaju; oni ih prihvaćaju, ali se njima ne zadovoljavaju. Prihvaćajući taktiku rušenja dualizma, smatraju ključnim pitanjem uvođenje općeg prava glasa. To će produbiti unutarnje borbe, osobito u Ugarskoj, u prvom redu nacionalne, no otvorit će put i za rješenje političkih i gospodarskih pitanja Hrvatske putem parlamentarnog sustava.

Aktuelno je i jugoslavensko pitanje u Monarhiji. Socijalisti odbacuju trijalizam kao buržoasku koncepciju. Praktično rade na uzajamnom povezivanju jugoslavenskih socijalista u Monarhiji, osobito s onima u Dalmaciji, Istri i Sloveniji. Problem Bosne i Hercegovine povezuju s pitanjem jačanja Južnih Slavena u Monarhiji i

preuređenja Monarhije. Bosna i Hercegovina mogu pridonijeti i jednom i drugom, a i same će od toga imati koristi; zbog toga socijalisti prihvaćaju aneksiju, iako su načelno protiv nje. Potanje je prikazana zanimljiva djelatnost hrvatskih socijalista u organiziranju bosanskohercegovačkog radništva (npr. »Slobodna riječ« priprema dio naklade za ilegalno raspačavanje u Bosni Hercegovini). Aneksija svraća pažnju hrvatskih socijalista i na balkansko pitanje, koje oni povezuju s gospodarskim i političkim problemima imperijalističkih odnosa, smatrajući da su balkanske države pre-slabe da ga same riješe, a u stvari nisu ni nezavisne. Odbacuju, dakle, aspiracije Srbije na Bosnu i Hercegovinu, ali pozdravljaju stav srpskih socijalista. Pozdravljaju i revoluciju u Turskoj, koja im izgleda kao mogućnost rješavanja balkanskog pitanja snagama balkanskih naroda. Aneksija potiče i razmatranje hrvatsko-srpskih odnosa. Hrvate i Srbe socijalisti smatraju jednim narodom s dva imena, a konačno uređenje tih odnosa vide tek u socijalizmu. Hrvatsko-srpsko pitanje smatraju sastavnim dijelom jugoslavenskog, a jugoslavensko sastavnim dijelom austro-ugarskog pitanja, ali pri tom ne isključuju mogućnost da bi dalja budućnost mogla jugoslavensko pitanje odvojiti od austro-ugarskog i povezati ga s balkanskim.

Rasprava E. Tomac važan je korak naprijed u proučavanju manje poznatog razdoblja u povijesti socijalističkog pokreta u Hrvatskoj od pada Hrvatsko-srpske koalicije 1907. do početka prvoga svjetskog rata 1914.⁴ Jedan dio problematike razrađen je potanje, u širem obuhvatu i kao zasebna cjelina, u ranije objavljenoj radnji o sindikatima,⁵ pa je i tim zahvatom u bitnu unutarnju problematiku pokreta učinjen daljnji korak u istraživanju tog razdoblja. E. Tomac je već ranije prikazala jedan važan problem u internacionalnim odnosima socijalističkog pokreta u Hrvatskoj, u sažetom pregledu osnovnih činjenica.⁶ Proširujući istraživanje tog pokreta do 1914. ona je sada prikazala i njegov odnos prema jugoslavenskom pitanju u jednom proširenom i bilješkama opremljenom referatu.⁷

Povijesna pitanja razdoblja između dva rata zastupana su prilogima Stanislave Koprivice Oštrić, Matije Uradina i Ivana Babića. Pišući »O listu 'Komunist' i majskom spisu 'Oslobođenje'. U povodu objavljivanja autobiografije A. Cesarca (D. Kapetanić, Nepoznati Cesarec, Tragom života i rada, Rad JAZU, 1965, 342, 555—621)«, 161—173, S. Koprivica Oštrić ispravlja tumačenja pojedinih mjesta u autobiografiji A. Cesarca koja Kapetanić daje, posluživši se memoarskom i arhivskom građom koju autor nije upotrijebio, a razjašnjava i dva neprecizno dana autobiografska podatka. Na taj način se njezin prilog uključuje u niz istraživačkih priloga o životu i radu A. Cesarca, od kojih su neki bili objavljeni i u prethodnim svescima PR.⁸ Interes za Cesarca dobio je daljnji poticaj pronalaženjem novih dokumenata o njemu u sovjetskim arhivima, među njima i spomenute autobiografije, te partijske

⁴ Prikazana se radnja E. Tomac ujedno nadovezuje, kao nužni daljnji analitički zahvat, na prilog sintezi prethodnog razdoblja što ga je napisala M. Gross, Razvoj socijalističke ideje u Hrvatskoj 1890—1907, PR 5, 1965, 117—129 (u tom smislu usp. uvodnu bilješku M. Gross, 117).

⁵ E. Tomac, Reorganizacija socijalističkih sindikata u razdoblju 1906—1910. godine, PR 7—8, 1966, 110—134.

⁶ E. Tomac, O primanju Socijaldemokratske stranke Hrvatske i Slavonije u Drugu internacionalu, PR 6, 1966, 161—167.

⁷ E. Tomac, Socijaldemokratska stranka Hrvatske i Slavonije prema jugoslavenskom pitanju pred prvi svjetski rat, JIČ 1970, br. 1—2, 89—97. — Tu je temu inače izložila u širem sklopu M. Gross u knjizi J. Šidak — M. Gross — J. Karaman — D. Šepić, Povijest hrvatskog naroda g. 1860—1914, Zagreb 1968, 313—316 (Jugoslavenska ideja socijalista).

⁸ Usp. izbor bibliografskih podataka, HZ 1966—67, 611 i bilj. 47 i 48, te JIČ 1968, br. 3—4, 234 i bilj. 1 i 2 (V. Oštrić).

biografije (tj. prikaza djelatnosti u KPJ).⁹ Iscrpan historijat ilegalnog lista Oblasnog vijeća KPJ u Zagrebu »Komunista« (4 broja, od ožujka do lipnja 1921) i analiza prvomajskog broja »Oslobođenja«, lista KPJ u Beču 1921, u prilogu S. Koprivice Oštrić pridonose boljem poznavanju početaka ilegalne djelatnosti KPJ u razdoblju između Obznane i Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi.

M. Uradin, sudionik u revolucionarnim zbivanjima između dva rata i autor, između ostalog, više radova iz povijesti KPJ u prethodnim svescima PR¹⁰ (umro 19. X 1968), objavio je u PR 9 svoj posljednji članak »O radu članova KPJ u emigraciji u međuratnom razdoblju (1918—1941)«, 85—93, dajući u preglednom nizanju podataka prilog daljnjem proučavanju te problematike.¹¹

I. Babić je objavio jedan prilog povijesti SSSR-a i američko-sovjetskih odnosa, u širem smislu, pod naslovom »Sovjetski Savez u očima najutjecajnijeg američkog filozofa«,¹² 111—123. Pišući kao poznavalac istaknutog američkog filozofa i javnog radnika J. Deweya (1859—1952)¹³, Babić analizira Deweyeva gledišta o SSSR-u, upozoravajući da je memoarska i reportažna građa napisana od niza istaknutih evropskih i vanevropskih posjetilaca SSSR-a, osobito u 20-im godinama, jedan od izvora koji mogu pridonijeti »konstruiranju zbiljske povijesne istine o SSSR-u«, pogotovu s obzirom na brojne teškoće i zapreke koje tome stoje na putu. »Možda su najveće među njima dvije mistifikacije i mistifikatorske struje: jedna — staljinistička, druga — klasno desna«, ističe autor. U tom smislu komentira i gledišta Deweya, ističući, između ostalog, izuzetnu objektivnost i širinu njegovih pogleda o razvitku SSSR-a.

Razdoblju NOB-e i revolucije posvećeno je pet priloga. Kao vanjski suradnici pojavljuju se dva slovenska autora — jedan sudionik u zbivanjima i aktivni politički radnik, a drugi historičar. Riječ je o referatima (u hrvatskom prijevodu) Mitje Ribičića, »KP Slovenije i Osvobodilna fronta slovenskog naroda«, 7—15, i Janka Pleterskog, »Osvobodilna fronta slovenskog naroda i program Ujedinjene Slovenije«, 16—26, održanima na znanstvenom savjetovanju o Osvobodilnoj fronti u Ljubljani 1966. Ta su razmatranja dvaju problema Osvobodilne fronte od bitne važnosti, ali ona pripadaju jednom širem kompleksu, pa je korisnije da ih se čita u sklopu ukupnog materijala sa spomenutog savjetovanja.¹⁴

⁹ Te je dokumente objavio D. Kapetanić u spomenutom radu [autobiografiju je prethodno objavio i u časopisu »Radio i televizija u školi«, 1966/1967 (1), 290—294]. Međutim, autobiografija je, sasvim neovisno, stigla, zajedno s nizom drugih dokumenata te vrste o jugoslavenskim komunistima koji su boravili između dva rata u SSSR-u i u tadašnji Institut za izučavanje radničkog pokreta u Beogradu, te je objavljena, uz više drugih tekstova, u okviru vrlo dobro uređenog priloga gradi: »Fragmenti za biografiju Augusta Cesarca (Povodom 25-godišnjice smrti«, Prilozi za istoriju socijalizma 3, Beograd 1966, 377—407 (priredila Ljubica Radulaški).

¹⁰ Podaci o priložima u PR: HZ 1966—67, 611 i bilj. 41 i 47, 612 i bilj. 51.

¹¹ O toj temi pisao je opširnije i sovjetski historičar I. Očak, Jugoslavenski internacionalisti u SSSR-u poslije građanskog rata, Rad JAZU 353, 1969, 75—108, ali Uradinov rad ne spominje.

¹² »U povodu izdanja John Dewey's Impressions of Soviet Russia and the Revolutionary World: Mexico-China-Turkey, 1929. Introduction and notes by Wiliam W. Brichman. Bureau of Publications, Teachers College. Columbia Univ., New York, 1964, 178 str.« (podnaslov). Taj je tekst autor ponovo objavio u svojoj knjizi: »Politička teorija instrumentalizma«, Zagreb 1971.

¹³ Uz više objavljenih priloga I. Babić je napisao i, do sada neobjavljen, doktorsku radnju »Socijalno-politička filozofija Johna Deweya i njen utjecaj na političku znanost u SAD«, 306 (Fakultet političkih nauka u Zagrebu).

¹⁴ Zbornik razprav in obravnjav Znanstvenega posvetovanja o Osvobodilni fronti slovenskega naroda ob njeni 25-letnici v Ljubljani od 28. do 30. aprila 1966, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 1966, št. 1—2, 7—462.

»Prilog pitanju organizacionog razvitka JNOF Hrvatske 1944—1945« Mihaela Sobolevskog (94—110) ocrtava osnovna obilježja Narodne fronte u završnom razdoblju rata, tj. njenu konačnu organizacionu dogradnju u najširu organizaciju NOP-a. Time doprinosi širem sagledavanju problematike Narodne fronte, koja je nešto više proučavana u predratnom periodu (narodnofrontovska politika KPJ), nego u kasnijim razdobljima,¹⁵ a pridonosi i upoznavanju završne etape NOR-a i revolucije, koja je u historiografiji razmjerno manje zastupana od prethodnih etapa (tim je prilogom autor i sudjelovao na simpoziju o tom razdoblju NOP-a, NOR-a i revolucije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 18—20. I 1965).¹⁶

Ovdje treba zabilježiti i dva priloga građi. M. Rastić i B. Milinković objavili su »Dva neobjavljena dokumenta iz fonda Centralnog komiteta KPH (Iz edicije Dokumenti Centralnog komiteta KPH 1941—1942 koju priprema IHRPH Zagreb)«, 185—196 (pismo CK KPH upućeno OK KPH za Liku 10. II 1942. i izvještaj OK KPH za Karlovac upućen CK KPH 26. IV 1942) s namjerom da obavijeste javnost o pripremama za tu ediciju građe i o načinu rada, te taj način ilustriraju (ta edicija nije još uvijek izašla zbog pomanjkanja novaca). Liječnik Ivo Pedišić objavio je memoarski prilog »Humanitarni ilegalni rad sisačke bolnice 1941—1945. godine«, 234—243, upozorivši time na jedan specifični i manje poznati aspekt ratnih prilika u našoj zemlji i, za NOP veoma važne i potrebne, suradnje zdravstvenih radnika.¹⁷

Mira Kolar-Dimitrijević objavila je u PR 9 još jedan arhivistički prilog,¹⁸ »Kartoteka regista dokumenata nastalih djelovanjem KPJ i SKOJ-a između dva svjetska rata u IHRPH«, 175—184, te je u njemu opisala uspostavljenu kartoteku i raspravila neka stručna pitanja vezana za takav arhivistički rad.

Treba spomenuti i dva priloga o zbivanjima u sklopu socijalizma u suvremenom svijetu, dakle iz problematike kojom se bavila grupa suradnika IHRPH (taj je rad obustavljen zbog novčanih i kadrovskih poteškoća), a dala je nešto tekstova za PR (osvrtni i prikazi), te veći broj priloga (članci, osvrtni i ocjene) u »Našim temama«. ¹⁹ Tako je još u PR 9 Zlatko Čepo analizirao neke novije rasprave u SSSR-u (»Voprosi filosofii«, 1965), »O nekim problemima suvremene sovjetske nauke o društvu«, 124—149, a Mladenka Šolman pisala je o problematici KP Francuske (Neki aspekti dedogmatizacije unutar KP Francuske, 150—160), prema materijalima u teoretskom časopisu KPF »Cahiers du communisme« 1962—66.

Sadržaj časopisa zaključuje više ocjena i prikaza,²⁰ te vijesti iz Instituta.

¹⁵ Između ostalog i u prethodnim svescima PR, kao i drugdje, uključujući i HZ (v. bibliografske podatke o toj grupi priloga — autor im je I. Jelić — u HZ 1966—67, 611 i bilj. 44). Ta su istraživanja uključena u jedan cjelovit rad I. Jelića — u doktorsku radnju »Komunistička partija Hrvatske 1937—1941«, 1972.

¹⁶ Znatno dio referata na tom skupu nije objavljen; o simpoziju v. prikaz N. Radačića, PR 7—8, 1966, 263—267.

¹⁷ Ta je tematika bila i ranije zastupana u PR (podaci: HZ 1966—67, 616 i bilj. 89).

¹⁸ Podaci za prethodne priloge: HZ 1966—67, 611—612 i bilj. 50, 617 i bilj. 104.

¹⁹ Podaci: HZ 1966—67, 617 i bilj. 101—103, 108, 110.

²⁰ Knjige: Svetozar Marković, Pariska komuna i Internacionala, Beograd 1965 (V. Oštrić); časopisi: HZ XVII/1964 (V. Oštrić), Istarski mozaik, 1963—65 (V. Oštrić); prilozi u periodici: Dva članka o političkoj situaciji u Jugoslaviji 1928—1929. (Ljubica Petrović; ocjenjuju se, uz neke preoštre zamjerke, članci Nade Jovanović — danas afirmirani suradnik Instituta za istoriju radničkog pokreta Srbije — objavljeni u sovjetskim historijskim časopisima 1961. i 1962); skupovi historičara: seminar za nastavnike u Varaždinu 1—5. VII 1966 (N. Radačić), Znanstveni skup o Prvom zasjedanju AVNOJ-a u Bihacu 4—6. X 1966 (F. Butić), simpozij o završnim operacijama za oslobođenje zemlje IV armije i mornarice JNA u Puli 9—10. XII 1966 (F. Butić).

S prikazanim sveskom zaključeno je izlaženje PR, kao posljedica brojnih promjena u IHRPH i problema koje je Institut rješavao. Umjesto PR institut je 1939. pokrenuo »Časopis za savremenu povijest«, s novom redakcijom i koncepcijom. Izašli su br. 1—2, 1969, br. 1 i br. 2, 1970 i br. 1—3, 1971.

Dva prikaza PR u HZ-u moći će, prema tome, ubuduće poslužiti kao informacija o sadržini svih šest svezaka PR (1—9, 1963—1967), časopisa koji je imao konceptijskih i uredničkih nedostataka, ali je objavio više različitih priloga novijoj povijesti.

Vlado Oštrić

IZ STAROG I NOVOG ZAGREBA, I—IV, Zagreb, 1957—1968.

Muzej grada Zagreba započeo je 1957, prilikom 50-godišnjice svog osnivanja, objavljivati knjige zbornika radova pod gornjim naslovom. Prva knjiga uređena je tako da u svom prvom dijelu sadrži članke o povijesti tog muzeja, o njegovim zbirkama i sadašnjem stanju ustanove, a drugi dio donosi radove o raznim temama iz povijesti Zagreba. Dalje tri knjige nisu ponavljale taj raspored nego su oni prilozima koji su posvećeni predmetima zbirki tog muzeja uvršteni kronološki prema razdobljima iz kojih predmeti potječu među ostale, također kronološki razvrstane studije.

Zbog preglednosti ovog prikaza iznio bih — poput prve jubilarne knjige tog zbornika — također najprije kratak sadržaj onih radova koji opisuju povijest Muzeja grada Zagreba, a zatim ću spomenuti ostale studije i druge priloge, razvrstane u kronološke skupine od starog vijeka do najnovijeg doba u sve četiri do sada objavljene knjige.

A. Povijest muzeja grada Zagreba (I, 9—87).

Direktor muzeja dr Franjo Buntak opisao je razvoj te ustanove najprije u razdoblju od 1907—26, kad je Društvo Braće Hrvatskog Zmaja osnovalo taj muzej i skupilo obilne zbirke, koje su tako napunile prve muzejske prostorije u kuli Kamenitih vrata da muzej nije mogao biti uređen za posjet publike, dok nije 1925. Odbor za priredbu kulturno-historijske izložbe grada Zagreba, u povodu tisuć-godišnjice hrvatskog kraljevstva, uspio za tu manifestaciju ne samo prikupiti još više izložaka nego i osigurati nove, prikladnije prostorije u donjem dijelu Umjetničkog paviljona, na Tomislavovu trgu. Od 1926. muzej je bio uređen za posjet u tim vrlo ukusno za tu svrhu adaptiranim prostorijama, gdje se nalazio sve do 1945, a nakon oslobođenja dobio je prvi put vlastitu zgradu u Opatičkoj 8, gdje je bio ubrzo zatim u posve novom postavu otvoren za publiku. Godine 1947. preseljen je u još prikladniju zgradu nekadašnjeg samostana klarisa u Opatičkoj 20, gdje se i danas nalazi.

K. Nemet prikazao je djelovanje *Emilija Laszowskog*, prvog ravnatelja Muzeja grada Zagreba (1907—26), a napose njegove zasluge za skupljanje muzejskih predmeta i za objavljivanje »Povjesnih spomenika... grada Zagreba« u sedam svezaka, kojima je nastavljen rad I. K. Tkalčića na tom djelu.

A. Horvat opisala je ličnost *Đure Szaboa*, koji je već od 1911, kao tajnik Zemaljskog povjerenstva za čuvanje umjetničkih i historijskih spomenika u Hrvatskoj i Slavoniji, vršio konzervatorske poslove, a od 1919—26. djelovao kao ravnatelj Muzeja za umjetnost i obrt, dok je od 1928. do svoje smrti 1943. bio ravnatelj Muzeja grada Zagreba. Kao konzervator borio se napose i za sačuvanje kulturno-povijesnih spomenika Zagreba, a objavio je niz radova o zagrebačkim starinama u mnogim novinama, časopisima i u zasebnim knjigama. Time je ne samo pridonio pisanju povijesti grada Zagreba nego je također potakao mnoge vlasnike zagrebačkih starina da ih bolje čuvaju, da ih daruju muzeju ili da ih ponude na otkup.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor:

IVAN KAMPUŠ
OLEG MANDIĆ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

Izdaje
Povijesno društvo Hrvatske
Zagreb